

BØRNE- OG
UNDERVISNINGSMINISTERIET

Samfundsfag Undervisningsvejledning

2019

Indhold

1 Om undervisningsvejledningen	3
--------------------------------	---

2 Elevernes alsidige udvikling	4
--------------------------------	---

3 Tilrettelæggelse, gennemførelse og evaluering af undervisningen	5
3.1 Mål og målformuleringer	5
3.2 Arbejdsformer i faget	5
3.3 Progression og taksonomier i samfundsfag	6
3.4 Evaluering og feedback	8
3.5 Kriterier for valg af indhold	8
3.6 Undervisningsformer	10

4 Forholdet mellem kompetencer og indhold	12
4.1 Kompetenceområdet politik	12
4.2 Kompetenceområdet økonomi	15
4.3 Kompetenceområdet sociale og kulturelle forhold	18
4.4 Kompetenceområdet samfundsfaglige metoder	19

5 Almene temaer	21
5.1 Den åbne skole	21

6 Tværgående emner og problemstillinger	22
6.1 Projektarbejde og problemorientering	22
6.2 Kilder og kildekritik	23
6.3 Kritisk tænkning	24

7 Tværgående temaer	25
7.1 Sproglig udvikling	25
7.2 It og medier	27
7.3 Innovation og entreprenørskab	28

1 Om undervisningsvejledningen

Undervisningsvejledningen giver information, støtte og inspiration til at kvalificere de mange valg, som læreren, i samarbejde med sin leder og sine kolleger, tager i sin praksis. Den informerer om de bestemmelser i folkeskoleloven og i Fælles Mål, som vedrører undervisningen i faget, og den støtter ved at forklare og eksemplificere centrale dele af fagets indhold.

Endelig giver undervisningsvejledningen inspiration til og understøtter tilrettelæggelse af undervisning i faget ved at beskrive forskellige mulige valg i planlægningen, gennemførelsen og evalueringen af undervisningen. I forbindelse med disse beskrivelser bidrager den til at synliggøre forskellige veje i tilrettelæggelsen af undervisningen, bl.a. ved at lægge op til diskussion af potentialer og begrænsninger i forskellige former for undervisningspraksis.

2 Elevernes alsidige udvikling

Undervisningen i samfundsfag bidrager til at udvikle elevernes forståelse af sig selv som personer, der indgår i sociale fællesskaber, og som selvstændige individer, der er en del af et samfund. Det er en betingelse for menneskets udvikling af individualitet og evnen til at indgå i fællesskaber, at man gennem opvæksten indgår i sociale sammenhænge, og det er væsentligt for elevernes egen udvikling at kunne forstå, reflektere over og forholde sig til de fællesskaber og det samfund, de selv indgår i. Da det er en del af folkeskolens formål, at eleverne skal kunne agere som myndige borgere og deltagere i samfundslivet, bidrager samfundsfaget med kompetencer, der gør det muligt for eleverne at forstå, forholde sig til og at kunne agere i forskellige samfundsmæssige sammenhænge. Det være sig både som selvstændigt individ, som deltagende borger i det politiske og sociale liv og som aktør i uddannelses- og arbejdsmarkedssammenhænge.

At reflektere over og kritisk forholde sig til de sociale relationer, som man selv indgår i og har indgået i under opvæksten, er med til at give en forståelse af ens egen udvikling som betinget af samfundet. En forståelse, som giver baggrund for at kunne forholde sig til sine egne muligheder og valg i livet. Det faglige arbejde med at forstå, hvordan andre mennesker i samfundet lever under forskellige livsvilkår, er med til at give en forståelse for forskellighed i samfundet, og hvordan man selv kan være med til at udvikle og forandre samfundet.

En undersøgende tilgang, hvor eleverne arbejder med at undersøge, forstå og tage kritisk stilling til samfundsmæssige forhold og problemstillinger, er med til at udvikle den enkeltes identitet som borger i et samfund. I samfundsfag arbejdes med deltagelse i civilsamfundet – de sociale og kulturelle forhold, i markedet – både som kritisk forbruger og som deltager på arbejdsmarkedet og med deltagelse i det politiske liv som kritisk deltagende borger. Dermed bidrager samfundsfaget til, at eleverne bliver forberedt til samfundsmæssig deltagelse.

Samfundsfagets arbejdsformer, hvor undersøgelse, analyse, diskussion og stillingtagen er centrale elementer, forbereder eleverne til selvstændig deltagelse på mange planer i samfundet.

3 Tilrettelæggelse, gennemførelse og evaluering af undervisningen

Planlægningen af undervisningen i samfundsfag vil altid indeholde overvejelser om mål, indhold, arbejdsformer, læremidler og evaluering. Gennem elevernes samlede forløb med faget skal de have arbejdet med alle fagets kompetenceområder, men disse kan indgå på forskellig vis i forskellige forløb.

3.1 Mål og målformuleringer

Fagets kompetencemål leder frem mod fagets formål. For de tre områder: økonomi, politik og sociale og kulturelle forhold er elevernes mulighed for stillingtagen central. Det betyder, at der skal være rum i undervisningen for, at eleverne kan tilegne sig den viden og de færdigheder, der sammen med deres eget værdigrundlag danner grundlag for, at de kan tage stilling. Det betyder ikke, at deres stillingtagen som sådan er mål for undervisningen. Men det er et mål, at de har udviklet forudsætninger for at kunne tage stilling i mange forskellige situationer og til mange forskellige problemstillinger, som de møder i deres hverdag, og som de vil møde i fremtiden. I disse tre kompetenceområder er det problemstillinger, som eleverne i sidste ende skal kunne tage stilling til, og dermed bliver det også en del af målet i faget, at eleverne øver og lærer at formulere og arbejde med problemstillinger.

Det fjerde område, samfundsfaglige metoder, angiver, at eleven skal kunne anvende samfundsfaglige metoder, og der ligger ikke på samme måde et krav om stillingtagen. Det vil dog ofte indgå i undervisningen, at eleverne arbejder med at diskutere og vurdere anvendelsen af forskellige metoder, og hvornår den enkelte metode er relevant.

Mål for undervisningen – og for elevernes læring – kan i samfundsfag både vedrøre viden, færdigheder og værdier (stillingtagen). Men mål i forhold til værdier vil altid være underlagt elevernes politiske frihed, så det kan fx være et mål, at eleverne arbejder med at kunne tage stilling til, hvilket parti de foretrækker på et reflekteret fagligt grundlag, men det kan aldrig være et mål, at de skal vælge et bestemt parti, eller at de skal redegøre for eller stilles til ansvar for personlige valg.

Mål i undervisningen kan både være i form af eksplicite læringsmål og mere brede mål, som i de vejledende videns- og færdighedsmål. Det er hensigtsmæssigt, at lærere og elever har en fælles forståelse af, hvad der er målet med undervisningen, men de kan formuleres forskelligt i forskellige undervisningssituationer. Mere detaljerede mål for, hvad elevernes skal opnå i undervisningen, kan ligeledes formuleres i samarbejde mellem lærer og elever.

3.2 Arbejdsformer i faget

Arbejdsformer i samfundsfag er både formidlende, undersøgende og samarbejdende. Formidlende arbejdsformer er, hvor læreren med brug af læremidler formidler fagligt indhold. Undersøgende arbejdsformer er, hvor eleverne selvstændigt (alene eller i grupper) undersøger og bearbejder en problemstilling. Det kan fx være i et projektførløb, men også i kortere sekvenser i undervisningen. Samarbejdende arbejdsformer kan både være i en

fælles klassedialog, hvor alle har adgang til at deltage. Om en klassedialog er samarbejdende, afhænger dog af flere forhold: er læreren åben over for elevernes input og tager dem alvorligt, fx ved selv at stille åbne og autentiske spørgsmål, hvor svaret ikke er kendt af læreren på forhånd? Er der et åbent klasseklima, hvor alle elever føler, de kan komme til orde? Er eleverne villige til at give hinanden plads og rum for deltagelse, og er de interesserede i at lytte til hinanden?

Gruppearbejder kan være både længere undersøgende projektførløb og kortere sekvenser fokuseret på løsning af opgaver eller diskussioner af forskellige spørgsmål. I alle tilfælde er der muligheder for at lære at samarbejde og at indgå i (arbejds-)fællesskaber. For at gruppearbejdet bliver effektivt, må læreren tage stilling til, hvor tæt det er nødvendigt at følge den enkelte gruppes arbejde, da nogle grupper har mere behov end andre for at få stilladseret deres arbejde og deres samarbejde. Nogle grupper har brug for meget løbende feedback, mens andre kan være mere selvkrørende.

Samarbejdende arbejdsformer og samtaler og diskussioner i større eller mindre grupper er med til at danne elevernes personlige værdigrundlag og deres sociale forståelse, så de kan indgå konstruktivt og ansvarligt i forskellige sammenhænge.

3.3 Progression og taksonomier i samfundsfag

Forskellige områder af faget har forskellig kompleksitet. Nogle områder er i sig selv meget komplekse (fx samspillet mellem beslutningsprocesser i EU og i Danmark), mens andre kan forstås på et mere umiddelbart niveau (fx rollen som forbruger). Derfor vil der inden for de forskellige områder være forskellige krav til det taksonomiske niveau.

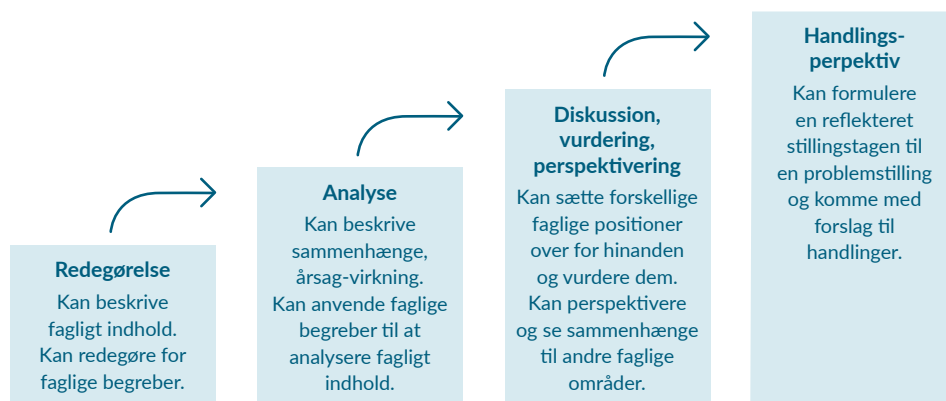
På det mest grundlæggende niveau har eleverne en redegørende viden. Dette er i de vejledende færdighedsmål beskrevet som "Eleven kan redegøre for", "Eleven kan identificere" eller "Eleven kan beskrive". På det næste niveau kan eleverne bruge faglige begreber til at analysere sammenhænge. Det er i de vejledende færdighedsmål beskrevet som "Eleven kan analysere". Det tredje niveau er, at "Eleven kan diskutere forskellige fænomener". Det betyder, at eleverne har en grundlæggende viden, at denne analyseres med faglige begreber, og at der kan stilles spørgsmål til denne analyse, eller at den kan stilles over for en alternativ analyse.

I alle faser af undervisningen fra planlægning til evaluering er det vigtigt at være opmærksom på de taksonomiske niveauer, der arbejdes på i forhold til elevernes udbytte af undervisningen. En måde at stille dette op på er Blooms taksonomi, der har niveauerne viden – forståelse – anvendelse – analyse – syntese – vurdering. Denne kan suppleres med en handlingskategori, der kommer efter vurderingen, således at der kan handles på baggrund af en velbegrundet vurdering. De overordnede kompetencemål er formuleret på det højeste taksonomiske niveau, og det ligger i kompetencetænkningen, at færdigheds- og vidensområderne danner grundlaget for den samlede kompetence. At være kompetent på et område betyder så, at man kan vurdere og handle på baggrund af viden, forståelse og analyse af en problemstilling.

En lignende taksonomi er den såkaldte SOLO-taksonomi, hvor der skelnes mellem fire niveauer af forståelse: 1) den unistrukturelle, hvor man kan identificere enkle tilfælde af et fænomen, 2) den multistrukturelle, hvor man kan kombinere flere uafhængige aspekter af et fænomen 3) den relationelle, hvor man kan analysere sammenhænge, og 4) den udvidede abstrakte, hvor man kan formulere nye hypoteser.

Denne taksonomi kan bruges til at skelne mellem, hvornår elever kan gå fra den unistrukturelle forståelse, hvor de fx kan identificere, at en politiker tilhører et bestemt parti, og at det hører til på venstrefløj, til en multistruktur forståelse, hvor de kan kombinere viden om flere forskellige partier og politikere, og den relationelle, hvor de kan analysere forskellige politikere og partiers holdninger i forhold til hinanden med anvendelse af relevante begreber.

Figur 1: Oversigt over progression og taksonomier

De taksonomiske niveauer kan beskrives, som i de vejledende videns- og færdighedsmål, at "Eleven kan redegøre for", "Eleven kan identificere", "Eleven kan beskrive" eller "Eleven har viden om". Det er vigtigt at være opmærksom på, at nogle af de områder, som eleverne skal have viden om, er ret komplekse og handler om sammenhænge, hvor det er en kompleks opgave at opnå en redegørende viden. Derfor er det også nødvendigt at tage stilling til, hvor omfattende denne viden skal være for de enkelte elever. At kunne identificere betyder her, at eleverne kan genkende og begrebsbestemme et fænomen. Det vil fx sige, at eleverne kan læse et udsagn fra en politiker og formulere, hvor udsagnet er præget af en ideologisk tankegang. Hvis eleverne kan sige, at en politikers udsagn om, at skatterne skal ned, er præget af en liberal ideologi, har eleverne identificeret det ideologiske indhold i udsagnet.

På det næste niveau kan eleverne forstå og beskrive sammenhænge, idet de anvender faglige begreber. Eleverne vil være vant til at analysere tekster, fx i dansk. Det særlige ved analyser i samfundsfag er, at eleverne skal lære at analysere samfundsmæssige forhold med samfundsfaglige begreber. Når eleverne fx analyserer den aktuelle parlamentariske situation, er der allerede et fagligt begreb (parlamentarisk situation), som de skal kunne forstå for at foretage analysen, og samtidig en beskrivende viden (hvem er i Folketinget, hvem er i regering?). Desuden kræver en sådan analyse en forståelse for, hvilke mekanismer der er i spil (fx partiernes interesser, holdninger og strategiske hensyn), som kan danne baggrund for analysen. Dette kan naturligvis foregå på flere forskellige niveauer for forskellige elever, men målet er, at alle elever kan foretage en enkel analyse. En enkel analyse har få elementer med – fx et partis mandater og muligheden for at danne regering – over for en analyse, der inddrager forskellige politiske strategier og vælgeradfærd.

Det øverste niveau er, at eleven kan diskutere. Det er centralt i samfundsfaget, at eleverne bliver i stand til at diskutere samfundsmæssige forhold med større indsigt end den umiddelbare forståelse, de måtte have. Derfor er det essentielt, at diskussionen bygger videre på en forudgående analyse. Diskussion vil i de fleste tilfælde betyde, at man sætter to eller flere holdninger eller tolkninger op over for hinanden og laver en begrundet vurdering af deres anvendelighed eller rigtighed i forhold til det fænomen eller den problemstilling, man arbejder med. Hvis eleverne fx diskuterer kulturs betydning for individer og grupper, betyder det, at de kan give eksempler på forskellige opfattelser af, hvad kultur betyder, og sætte dem over for hinanden.

Måske indgår elevernes egne erfaringer i denne diskussion, og det er netop en pointe med undervisningen, at en sådan hverdags erfaring kan inddrages og kan ses i et samfundsmæssigt og dermed samfundsfagligt perspektiv. Elevernes stillingtagen vil naturligvis, ligesom det gælder for alle andre borgere i samfundet, være mere eller mindre baseret på viden, og der skal også være plads i klassediskussioner til at afprøve holdninger, som har mere karakter af mavefornemmelser. Det er vigtigt, at eleverne fastholder lysten til at sige deres mere umiddelbare mening, samtidig med at eleverne trænes i at basere deres holdninger på og at argumentere ud fra viden og saglige argumenter. Det er et centralt element i samfundsfag, og som giver baggrund for at kunne tage stilling og handle.

3.4 Evaluering og feedback

Løbende, formativ evaluering kan gå både på elevernes arbejdsproces og på de produktioner, de udarbejder i undervisningen. Med en formativ evaluering kan læreren lægge vægt på, at eleverne bliver bevidste om, hvordan de kan komme videre i deres faglige arbejde. Det indebærer også at være opmærksom på elevernes faglige styrker, så disse kan udvikles. Det kan være deres brug af faglig viden og begreber i en præsentation, styrker i argumentation, men også deres faglige og kommunikative brug af forskellige medier og udtryksformer.

Et eksempel på en evalueringsform, der afslutter et afgrænset forløb, kan være, at eleverne udarbejder en problemstilling med tilhørende kilder. De kan også lave udkast til produkter eller eksempler på produkter, som læreren giver feedback på, der kan anvendes i deres fremadrettede proces. En arbejdsmappe eller portfolio med elevernes materialer og produkter kan være et godt redskab i en løbende evaluering.

Den afsluttende prøve opfattes ofte af elever som den endelige evaluering af et samlet undervisningsforløb. Deraf opstår spørgsmålet hos eleverne: "Skal vi bruge det her til eksamen?" Det kan føre til en uhensigtsmæssig "teaching to the test"-tilgang, hvor prøven bliver målet i sig selv. Dette kan modgås, hvis den afsluttende prøve er en hensigtsmæssig udprøvning af relevante aspekter af faget, og ved en løbende evaluering og feedback, hvor eleverne oplever, at det daglige arbejde giver mening, både i forhold til deres egen interesse i faget og i forhold til, hvad læreren værdsætter.

3.5 Kriterier for valg af indhold

Der skal arbejdes med politiske problemstillinger, men hvilke og hvordan er det lærerens ansvar at tage stilling til, og det samme gælder for problemstillinger inden for det økonomiske område og inden for området sociale og kulturelle forhold. Samtidig må læreren i planlægningen af sin årsplan tage hensyn til, hvordan der arbejdes på tværs af de tre kompetenceområder, så eleverne opnår forståelse for sammenhænge mellem problemstillinger inden for det politiske, det økonomiske samt det sociale og kulturelle område, og hvordan perspektiver fra de tre områder kan anvendes på forskellige problemstillinger. Selvom indholdsvalget er lærerens ansvar, kan eleverne inddrages i beslutninger om indholdsvalg. Det kan være både i forhold til større temaer, der er fælles for klassen, og i forhold til individuelt arbejde eller gruppearbejder.

Et kriterium for indholdsvalg kan være relevans, hvor der må skelnes mellem subjektiv relevans for eleverne og samfundsmæssig eller almen relevans. Det har mange fordele at tage udgangspunkt i elevernes egen interesse for samfundsmæssige forhold eller forhold, der vedrører dem selv, og som har et samfundsmæssigt perspektiv. Det sikrer en umiddelbar motivation fra elevernes side, som kan være en god indgang til at arbejde med en problemstilling. Udfordringen for undervisningen er så at få denne umiddelbare interesse videreført i en faglig interesse. Det er ikke sikkert, at det, som eleverne finder interessant, er det samme, som er fagligt relevant. I projektforbøb eller andre mindre forløb, hvor

eleverne arbejder alene eller i grupper om undersøgelser, er det vigtigt, at læreren både kan vejlede eleverne i forhold til at se de faglige perspektiver i det, der tænder elevernes nysgerrighed, og vejlede eleverne hen mod problemstillinger, hvor der er mulighed for at arbejde med faglige problemstillinger.

Den modsatte tilgang er at tage udgangspunkt i faglige og samfundsmæssige problemstillinger og så vække elevernes nysgerrighed ved at vise, hvordan det er relevant for dem enten nu eller i fremtiden. Da samfundsfaget beskæftiger sig med samfundsmæssige problemstillinger, kan man argumentere for, at alt principielt er relevant for eleverne, da de er en del af samfundet, men det er klart, at der er nogle problemstillinger, det er nemmere at relatere til elevernes hverdag end andre. Samtidig er det et kriterium for valget af indhold, at det vedrører noget, hvor eleverne har en principiel handlemulighed nu eller i fremtiden.

Når målet med undervisningen er, at eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund, sætter det en ramme for, hvad der vælges af indhold. Det indhold, der arbejdes med, har betydning for elevernes deltagelse i demokratiet. En del indhold kan være relevant, fordi det er nødvendigt at forstå samfundsmæssige fænomener og sammenhænge, men hvis målet er, at eleverne skal kunne handle i samfundsmæssige sammenhænge, må indholdet også vælges ud fra, om der er et potentiale for handling. Eleverne kan fx forholde sig til politiske problemstillinger, økonomiske problemstillinger og problemstillinger fra det sociale og kulturelle område, men kan samtidig også arbejde med problemstillinger, der er relevante for den enkeltes samfundsmæssige deltagelse og ikke blot for at forstå generelle sammenhænge. Det kan fx være i arbejdet med økonomiske sammenhænge: Når der arbejdes med forskellige velfærdsmodeller, kan man fx arbejde med at klargøre præmisser for velfærdsmodeller og herefter diskutere og tage stilling til, hvilken udvikling der kan ses som ønskelig af forskellige aktører, og hvordan disse aktører kan påvirke udviklingen i en særlig retning. På samme måde inden for det sociale og kulturelle område, når eleverne undersøger spørgsmål om ulighed og fattigdom eller forskellige opfattelser af betydningen af kultur, er et mål at kunne forstå den samfundsmæssige udvikling og de konflikter, der er i samfundet, for at kunne tage stilling til den fremtidige udvikling. Et kriterium for valg af indhold kan også være, at nogle problemer anses som typiske og væsentlige for en epoke og derfor oplagte at behandle. Det kan fx være emner som krig og fred, miljøproblemer, global ulighed m.m. Uanset om man anser disse problemer som væsentlige i samfundsfaget, kan de oplagt suppleres med en diskussion af, hvilke kriterier der er anvendt for at vurdere deres væsentlighed.

Aktualitet eller eksemplarisk indhold

Undervisningen i samfundsfag vil altid til en vis grad afspejle den samfundsmæssige udvikling og de spørgsmål, der er på den politiske og samfundsmæssige dagsorden i samfundet. Der skal dog findes en balance mellem at arbejde med de helt aktuelle spørgsmål og de problemstillinger, der har et mere generelt samfundsmæssigt og fagligt indhold. Samfundsfagsundervisningen har andre indholdskriterier end tv-avisen. Aktuelle emner kan være relevante, enten fordi de fylder meget, så man er nødt til at tage dem op, eller fordi de har eksemplarisk indhold for faget. Ved eksemplarisk indhold forstås, at et emne kan bruges til at belyse et fagligt indhold, fordi det som fænomen har egenskaber tilfælles med andre lignende fænomener, eller fordi det er et eksempel på nogle underliggende sammenhænge eller problemstillinger.

Forhandlingerne om finansloven er aktuelle hvert år og er eksemplariske i forhold til, hvordan lovgivning vedtages. I mange tilfælde er de forskellige ændringsforslag, som partierne kommer med, også eksemplariske for deres mærkesager, grundholdninger og politiske ideologier. Til gengæld er finanslovsforhandlinger sjældent der, hvor fx værdipolitiske emner kommer op. På samme måde vil folketingsvalg, eller andre valg, når de forekommer samtidig med undervisningen, oplagt indgå i faget, og i planlægningen af et forløb, hvor aktuelle politiske begivenheder indgår, må læreren overveje, hvilke færdigheds- og vidensområder der indgår, og hvilke der behandles i andre forløb.

3.6 Undervisningsformer

Variation i undervisnings- og arbejdsformer er fremmende for elevernes udbytte af undervisningen. Forskellige arbejds- og undervisningsformer appellerer desuden til elever med forskellige forudsætninger og behov, og samtidig kan forskellige arbejdsformer være velegnede i forhold til forskellige faglige mål. Klassebaseret dialogisk undervisning kan være velegnet til at skabe en fælles forståelse i klassen af et fagligt indhold og til fælles diskussioner, der kan være med til at afklare den enkeltes holdninger, og det kan være med til at træne den enkelte i at indgå sagligt i en demokratisk debat. Øvelser med lærerstillede opgaver kan være med til at træne grundlæggende viden og færdigheder; strukturerede samarbejdsformer og øvelser kan være gode til at træne begrebsanvendelse- og forståelse, og problemorienteret arbejde/projektarbejde kan være vigtigt for at træne undersøgende og problematiserende kompetencer.

Forskellige former for rollespil/dilemmaspil/simuleringer kan virke motiverende og er anvendelige til at udfordre elevernes holdninger og træne deres evne til at se en sag fra flere sider. Det kan fx være Folketingets "Politiker for en dag" eller et mindre rollespil, hvor eleverne bliver placeret i partigrupper og skal gennemføre en valgkamp og prøvevalg i klassen eller på skolen. Dette kan gennemføres på mange måder, og er det en god måde for eleverne at træne politisk argumentation og deres stillingtagen til samfundsmæssige problemstillinger på. Man kan vælge at fokusere på bestemte politikområder, således at der også bliver arbejdet med et specifikt indhold. Det kan ske i korte sekvenser, hvor læreren deler klassen op i grupper, der fx skal fremføre argumenter for eller imod en afskaffelse af de danske EU-forbehold, sænkelse af skat på arbejde, hævelse/sækelse af den kriminelle lavalder osv., hvor arbejdsformen fx kan bruges til at få levendegjort og konkretiseret ellers abstrakte problemstillinger.

Læremidler

Læremidler i samfundsfag inkluderer både didaktiserede læremidler, der er direkte rettet mod faget, og mange forskellige former for kilder. Samtidig kan det omgivende samfund behandles som et læremiddel, når det indgår i undervisningen, når eleverne laver undersøgelser og virksomhedsbesøg og som led i den åbne skole.

Didaktiserede læremidler er læremidler, der er direkte rettet mod undervisning, og som derfor i mindre grad kræver redidaktisering af læreren. Det kan være grundbøger eller lignende internetbaserede materialer, eller det kan være materialer, der er rettet mod særlige områder eller temaer. Grundbøger og lignende web-baserede materialer har den fordel, at de præsenterer eleverne for fagets begreber og metoder på en måde, der er tilrettet til faget og til eleverne.

Af andre kilder er avisartikler eller web-artikler af journalistisk art ofte anvendelige. I arbejdet med journalistiske artikler er den faglige læsning essentiel, og det er vigtigt, at eleverne lærer at anvende artiklerne fagligt, hvilket indebærer at bruge de faglige perspektiver til at analysere indhold i artiklerne. Det samme gælder for video/tv-indslag.

Både officielle hjemmesider, kommercielle hjemmesider og hjemmesider fra interesseorganisationer og politiske aktører kan være gode kilder til viden i samfundsfag, men også her bliver elevernes kildekritiske og faglige læsning central.

Rå data kan fremskaffes via bl.a. Danmarks Statistiks hjemmeside, og her er der rige muligheder for eleverne for at fremstille deres egne data.

Sociale medier, der giver mulighed for flervejskommunikation, giver muligheder både i undervisningen og i forhold til det opsøgende arbejde. Når politikere kommunikerer, sker det ofte direkte via sociale medier, og det giver eleverne mulighed for at følge forskellige politikere og beslutningstagere direkte. Også her stiller det krav til eleverne om at kunne tænke kritisk, da der ikke er en medierende journalist, der stiller de kritiske spørgsmål. Det er derfor vigtigt, at eleverne bliver opmærksomme på, at den politiske

dialog på de sociale medier ofte er præget af at foregå i cirkler, hvor de, der er enige, samler sig.

Samtidig giver teknologier bag de sociale medier muligheder for en målrettet og til tider manipulerende kommunikation. Virksomheder kan bruge ens færden og aktiviteter både på sociale medier, internettet og ved brug af apps på fx en smartphone til at tegne en profil af brugerne, der kan bruges til at målrette information og reklamer, der kan være misvisende og svær at gennemskue for brugerne. Kritisk tænkning i en digitaliseret kommunikation stiller krav til, at man kan gennemskue og forholde sig til de teknologiske muligheder i kommunikationen.

4 Forholdet mellem kompetencer og indhold

Samfundsfag er inddelt i fire kompetenceområder; politik, økonomi, sociale og kulturelle forhold samt samfundsfaglige metoder. Eleverne skal kunne anskue problemstillinger ud fra politiske, økonomiske og sociologiske perspektiver, samt at de beskrevne metoder anvendes på tværs af fagets områder. De fire områder skal således ikke behandles som afgrænsede områder. For mange emner og forløb er det oplagt at arbejde med perspektiver og redskaber fra de fire områder i en konkret problemstilling. Et eksempel er rollen som forbruger, hvor man fx kan diskutere, hvilken betydning den enkeltes forbrug har for samfundsøkonomien, hvordan man kan påvirke som politisk forbruger, og hvilken rolle forskellige medier kan spille i den forbindelse. Det kan også diskuteres, hvordan man politisk kan påvirke forbrug, og hvordan forbrug hænger sammen med sociologiske faktorer som livsstil, segmenter og socialgruppe. Således kan flere forskellige kompetencemål og færdigheds- og vidensområder tænkes ind i konkrete forløb, og de fire kompetenceområder kan derfor betragtes som analytisk adskilte, men i praksis er de ofte vævet sammen i konkrete emner, forløb og problemstillinger, hvor de vil overlappe og berige hinanden.

4.1 Kompetenceområdet politik

Kompetencemålet for politik er, at eleven kan tage stilling til politiske problemstillinger lokalt og globalt og komme med forslag til handlinger.

Denne stillingtagen skal foregå ud fra faglige refleksioner, hvilket indebærer, at eleverne har udviklet viden og færdigheder inden for de forskellige færdigheds- og vidensområder. Færdigheds- og vidensområderne angiver dermed også et indhold, som indgår i kompetencemålet.

Politiske problemstillinger er spørgsmål, som der er politisk uenighed om. Det kan være helt lokale problemer, som placeringen af en vej i kommunen, og det kan være globale spørgsmål som klimaforandringer og globale konflikter. Problemstillingerne er udtryk for forskellige politiske holdninger og værdier og forskellige gruppers interesser. For bedst at kunne tage stilling kan eleverne arbejde med at opøve en forståelse for, hvad politiske konflikter handler om: hvad handler striden om, og hvilke værdier og interesser er på spil? Tilsvarende kan undervisningen fokusere på de politiske systemer: hvor bliver beslutningerne taget, af hvem, og hvordan kan beslutningerne påvirke og blive påvirket af den enkelte borger? Eleverne vil således både opnå forståelse for indholdet i de aktuelle politiske diskussioner og deres baggrund i forskellige holdninger (ideologier og grundværdier) og interesser, og de vil stifte bekendtskab med forskellige muligheder for påvirkning af de politiske beslutninger. Samtidig kan de fx arbejde med at analysere politiske aktørers handlinger, fx politikere og partier, i forhold til, hvordan de søger indflydelse, afhængigt af den parlamentariske situation og deres muligheder.

Området er inddelt i seks færdigheds- og vidensområder:

- Demokrati
- Det politiske system, retsstat og rettigheder
- Politiske partier og ideologier
- Medier og politik
- EU og Danmark
- International politik.

Demokrati

Demokrati handler om at kunne forstå forskellige demokratiopfattelser og at forholde sig til dem. For at kunne forholde sig til demokratiet må man kende til forskellige opfattelser af demokratiet og fordele og ulemper ved forskellige former for demokrati. Det direkte og det indirekte demokrati har eleverne forskellige erfaringer med fra deres hverdag, bl.a. gennem de forskellige muligheder for indflydelse i skole og elevråd, og det er samtidig spørgsmål, der diskuteres på højeste politiske plan: Skal der være flere folkeafstemninger, eller skal mere overlades til eksperter og politikere? Skal det være flertallet, der bestemmer på europæisk plan, eller skal de enkelte lande have mulighed for at nedlægge veto? Spørgsmålet om og hvordan, demokrati praktiseres som en livsform i familie og civilsamfund, er også relevant og kan relateres til opfattelser af demokrati i samfundet.

Sammen med begreber om demokrati og styreformer er det uomgængeligt at inddrage spørgsmålet om magt. Hvad er magt, og hvem har magten? Demokrati er en styreform, hvor magten i sidste ende ligger hos folket, men der er forskellige opfattelser af, hvordan dette skal forstås, og der er forskellige opfattelser af, hvorvidt dette er virkeligheden. Hvordan fungerer demokratiet i Danmark i forhold til forskellige idealforestillinger om folkestyret?

Det politiske system, retsstat og rettigheder

Demokratiet som styreform uddybes i det andet vejledende målpar; Det politiske system, retsstat og rettigheder. Arbejdet med det politiske system vil som oftest indgå i forløb, hvor man beskæftiger sig med forskellige politiske problemstillinger, men det er væsentligt, at eleverne har den grundlæggende forståelse af, hvordan det politiske system i Danmark fungerer, bl.a. med inddragelse af forholdet mellem stat, region og kommune.

Retsstaten handler både om den retslige sikring af lovgivningen og af borgernes retsstilling over for staten. Grundlæggende rettigheder som ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og organisationsfrihed er sikret i en retsstat, og rettigheder i forbindelse med fx anholdelser er også en del af dette. I forhold til menneskerettigheder kan undervisningen fx tage afsæt i de internationale konventioner og aftaler, som Danmark har tilsluttet sig, og hvilken betydning de har for Danmark. Det gælder både generelle dokumenter som fx FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, men også specifikke konventioner, herunder fx FN's Børnekonvention. Det kan også være relevant at diskutere, hvorvidt Danmark lever op til de internationale aftaler, hvor både politikere og interesseorganisationer stiller spørgsmål til dette.

Politiske partier og ideologier

Dette område handler om at kunne analysere og forholde sig til politiske udsagn og beslutninger. Der er fokus på politikens indholdsside – hvad handler de politiske problemstillinger om? – men der er samtidig fokus på, at eleverne kan anvende begreber til at analysere de politiske udsagn og beslutninger og forstå dem i en sammenhæng. Derfor kan eleverne fx arbejde med politiske ideologier og grundholdninger for hermed at opnå en forståelse for de interesser, de er forbundet med. Dette kan også give anledning til, at eleverne kan udvikle og forholde sig til deres eget værdigrundlag i forhold til samfundets

opbygning. Betydningen af de politiske ideologier i aktuel politik kan diskuteres. Der er ikke enighed om, hvor stor betydning de klassiske ideologier har i dag, men dette kan i sig selv også være et relevant spørgsmål i samfundsfagsundervisningen. De klassiske ideologier giver en beskrivelse af samfundet, som det ser ud, en vision om et mål og en angivelse af vejen dertil, og de kan således anvendes af eleverne til at perspektivere deres egen opfattelse af samfundet.

Netop fordi flere partier ikke er så stærkt funderede i en ideologi, kan der anlægges et fokus på grundholdninger og mærkesager, hvor grundholdninger mere bredt handler både om samfunds- og menneskesyn, og hvor mærkesager kan være mere konkrete sager, som partier kæmper for – og bruger til at profilere sig med. Arbejdet med mærkesager og grundholdninger kan derudover bruges til, at eleverne formulerer deres mærkesager og grundholdninger til samfundet, og til at diskutere, om de sager, der er på den politiske dagsorden, er de samme, som eleverne ville prioritere.

For at forstå de politiske udsagn, som politikere og partier kommer med, kan eleverne arbejde med at relatere sådanne udsagn til den bredere parlamentariske situation. Partier i regering opfører sig anderledes end partier i opposition, og partier handler ofte strategisk for at maksimere indflydelse eller vælgeropbakning. Dette politiske spil er en del af demokratiet og må behandles som sådan, så eleverne opnår en forståelse af de forskellige motiver bag de politiske handlinger og den betydning, det har for den politiske magt.

Medier og politik

I arbejdet med medier og politik kan undervisningen fx behandle, hvordan forskellige aktører konkret kan bruge forskellige medier til at påvirke den politiske dagsorden og beslutninger, og overordnet, hvordan medialisering påvirker politik. Medier kan betragtes som selvstændige aktører, der har deres egne dagsordener, som kan være styret både af mediernes indre logik (nyhedskriterier, seertal) og af et medies politiske standpunkt. På den anden side er medier også arenaer, som aktører kan bruge til en politisk debat, og som udgør fora for den politiske offentlighed, som er vital for demokratiet. Mediernes rolle som "vagthund" eller "den 4. statsmagt" kan fx diskuteres, ligesom eleverne fx kan arbejde med deres eget mediebrug: Hvilke medier bruger de, og hvordan kan de bruge medier til at få information og selv påvirke politiske processer og beslutninger? Udviklingen i teknologi og medier påvirker samfundsudviklingen, og derfor må medieudviklingen også ses i forhold til demokratiet, økonomien og udviklingen i kultur- og livsformer. Mediebegrebet kan forstås bredt som kommunikationsformer, der dækker traditionelle medier, sociale medier og de digitale redskaber, som bruges i dagligdagen.

Sociale medier giver muligheder både for demokratisk deltagelse og for udbredelse af propaganda og manipulation. Nogle aktører på forskellige medier er såkaldte "influencers", der er trendsættere, som mange unge følger, uden at det altid er tydeligt, om disse influencers har en bestemt hensigt, eller om de bliver brugt af virksomheder til at sprede et budskab gennem mere eller mindre skjulte reklamer. Teknologien bag sociale medier, der kan overvåge brugernes handlinger, gør det muligt for politiske aktører at målrette kommunikation til bestemte grupper og i nogle tilfælde at sprede information og holdninger gennem falske profiler. Derfor følger der med en forståelse for politik og medier også en forståelse af teknologierne bag, og hvilke muligheder de giver. Som aktive deltagere har unge i kraft af adgangen til sociale medier også muligheder for selv at påvirke og at interagere med politiske aktører mere direkte.

EU og Danmark

Arbejdet med EU og Danmark kan tage afsæt i, at EU i realiteten fremgår som en integreret del af dansk politik i og med, at en stor del af den lovgivning, der vedtages i folketinget, har sit udspring i EU-lovgivning. Et emne i undervisningen kan derfor være, at eleverne arbejder med og kan forholde sig til samspil mellem beslutningsprocesser i EU og i Danmark.

Stoffet kan fx tilrettelægges på en måde, så de forskellige roller, som EU-parlamentet, Ministerrådet og Kommissionen har i konkrete beslutninger, fremgår, og så det klargøres for eleverne, hvordan disse roller spiller sammen med de nationale parlamenter. Dette kan fx gøres, så forskellige roller og beslutninger kobles på konkrete cases, såsom fx i spørgsmål om tilsætningsstoffer til mad, regler for mærkning af cigaretter eller roaming-priser for mobiltelefoner.

Ligeledes kan undervisningen fx sætte fokus på det politiske indhold i de europæiske politiske problemstillinger, således at den europæiske politiske debat ikke kun handler om institutioner eller for/imod EU.

International politik

International politik handler bl.a. om at kunne forstå den politiske globalisering, og hvilke muligheder Danmark har for at føre udenrigspolitik i en verden, hvor alle lande er forbundet, og hvor magt ikke kun handler om økonomisk og militær formåen, men også om såkaldt blød magt, der kan handle om kultur og værdier. Internationale organisationer som FN og NATO spiller en væsentlig rolle i undervisningen og i international politik, men der kan også arbejdes med de begrænsninger, der er i sådanne organisationers indflydelse. Krig, terror og internationale konflikter kommer ofte på mediernes dagsorden, men det er ikke altid, at opmærksomheden holdes, eller at de underliggende mekanismer bliver beskrevet. Det gælder også, når staterne forsøger at arbejde sammen om fx klima- og miljøproblemer eller FN's mål for bæredygtig udvikling. Her kan samfundsfaglige begreber og analyser være med til at give eleverne en bedre forståelse for aktuelle konflikter og udviklingsmuligheder.

Når der arbejdes med internationale organisationer, kan der skelnes mellem mellemstatslige samarbejder som FN, hvor medlemsstaterne bevarer deres suverænitet, og EU der, som det klareste eksempel på et delvist overstatsligt samarbejde, bygger på, at medlemsstaterne afgiver suverænitet på nogle områder.

4.2 Kompetenceområdet økonomi

Kompetencemålet for området økonomi er, at eleven kan tage stilling til økonomiske problemstillinger og handle i forhold til egen økonomi og samfundsøkonomien.

Økonomi handler grundlæggende om, hvordan man i et samfund udnytter og fordeler begrænsede ressourcer. For den enkelte handler økonomi om, hvordan man får adgang til ressourcer (indkomst), og hvordan man bruger denne til at tilfredsstille ens præferencer. Kompetenceområdet økonomi handler også om sammenhængen mellem elevernes egen økonomi og samfundsøkonomien – nu og i fremtiden. Samfundsøkonomien skaber nogle rammer, der giver den enkelte visse handlemuligheder, og de økonomiske valg, den enkelte tager, har betydning for samfundsøkonomien.

Området er inddelt i fem færdigheds- og vidensområder:

- Privatøkonomi og forbrugeradfærd
- Velfærdsstater
- Samfundsøkonomiske sammenhænge
- Markedsøkonomi og blandingsøkonomi
- Økonomisk vækst og bæredygtighed.

Privatøkonomi og forbrugeradfærd

Et mål for dette område kan være, at eleverne kan tage velovervejede beslutninger i forhold til deres privatøkonomi, og at de har forståelse for deres betydning i en samfundsøkonomisk sammenhæng. Det kan samtidig være relevant at diskutere de samfundsmæssige konsekvenser af elevernes forbrug, fx hvordan man, når man køber en forbrugsvare, bidrager til statens indtægter gennem momsen, og hvordan man kan agere politisk som forbruger ved at tage stilling til, om man fx vil handle økologisk.

Rollen som forbruger handler om, hvad man vælger og fravælger, men også om, hvad man er påvirket af, når man foretager disse valg. Både unge og ældre forbrugere kan deles ind i grupper og segmenter, der deler smagspræferencer, og ungdomskulturelle grupper identificerer sig både i deres valg af kulturprodukter og fx tøjmærker. Fremvæksten af teenagere og senere tweens som selvstændige forbrugssegmenter er eksempler på, hvordan samfundet påvirker rammerne for den enkeltes forbrugsmønster. Det samme kan siges om reklamer, der er målrettet unge, og det kan være relevant at arbejde tværfagligt med dansk om kommunikationsformer og at tage sociologiske perspektiver ind i diskussioner af fx forbrug.

I arbejdet med forbrugerrettigheder kan man fx inddrage interesseorganisationers forsøg på påvirkning, det landspolitiske niveau, EU-lovgivning og den enkeltes frie valg, hvor der fx også kan anlægges en ideologisk diskussion om balancen mellem forbrugerbeskyttelse og den enkeltes frihed.

Velfærdsstater

Den danske og andre velfærdsstaters udvikling i en økonomisk globaliseret verden indeholder mange af de spørgsmål, der præger den politiske debat. Samtidig er der sociologiske perspektiver, bl.a. i den måde, opbygningen af velfærdsstaten påvirker den økonomiske fordeling i samfundet og dermed forholdene mellem de forskellige sociale grupper på, men også hvordan organiseringen af velfærdsstaten påvirker forholdet mellem stat, marked og civilsamfund. Centrale velfærdsprincipper vedrører bl.a. forholdet mellem offentlig og privat finansiering og udførelse af service. Dette beskrives med velfærdsmodeller, hvor der skelnes mellem fx universelle, liberale og forsikringsbaserede modeller. Disse modeller kan beskrives på forskellig måde, men grundlæggende er en universel velfærdsmodel et samfund med skattefinansierede velfærdsydelser, der bevilges til alle, fx børnecheck og folkepension. Hvis denne type ydelser indtægtsreguleres, bevæger velfærdsstaten sig i retning af en mere liberal model, der er karakteriseret ved at give lave ydelser baseret på en vurdering af behov. Denne model kaldes også for en residual velfærdsmodel. Socialforsikringsmodellen er karakteriseret ved, at ydelser er finansieret og udbetales efter et forsikringsprincip. Dagpengesystemet er et eksempel på, at den danske velfærdsmodel har træk af en forsikringsmodel, som ellers ofte forbindes med den tyske udgave af velfærdsstaten.

Globaliseringen betyder, at alle landes økonomier deltager i konkurrencen på det globale marked. Det har betydning for udviklingen af velfærdsstaterne, og det giver baggrund for debatten om, hvorvidt velfærdsstaten kan opretholdes af økonomiske årsager. Samtidig betyder den frie bevægelighed i EU, at der bliver stillet spørgsmål til, hvilken betydning dette har for medlemslandenes velfærdsystemer.

Samfundsøkonomiske sammenhænge

Den teknologiske udvikling og globaliseringen er nogle af de faktorer, der har betydning for erhvervsstrukturen, herunder fordelingen mellem forskellige faggrupper, fx mellem produktions- og serviceerhverv og krav til uddannelsesniveau. Det påvirker strukturen på arbejdsmarkedet, når produktion flyttes til lande med lavere lønomkostninger, eller når produktionen automatiseres. Det påvirker også kravene til medarbejderes kvalifikationer.

Den danske arbejdsmarkedsmodel er bl.a. karakteriseret ved en høj organisationsgrad, og at lønnen aftales gennem overenskomster mellem fagforeninger og arbejdsgivere. Når markeder for varer, tjenesteydelser og arbejdskraft i stigende grad bliver globale, påvirker det, hvordan den danske arbejdsmodel kan fungere. Sådanne sammenhænge og relationer mellem det globale og det danske arbejdsmarked kan tjene som udgangspunkt i undervisningen. Herunder kan man i undervisningen fx arbejde med danske og multinationale virksomheder og spørgsmål om, hvordan virksomheder påvirker forholdene for deres medarbejdere samt muligheder for at skabe og bevare arbejdspladser i Danmark. Betegnelsen "det økonomiske kredsløb" er en opfattelse af økonomi som et kredsløb, der kan anvendes til at beskrive økonomiske bevægelser mellem de forskellige sektorer. At arbejde med det økonomiske kredsløb kan være en hjælp til at forstå, dels hvordan husholdningers økonomi påvirkes og påvirker af den samfundsmæssige økonomi, og dels virkningerne af den førte økonomiske politik.

Markedsøkonomi og blandingsøkonomi

Under området markedsøkonomi og blandingsøkonomi kan eleverne fx arbejde med de store samfundsøkonomiske sammenhænge relateret til udviklingen af velfærdsstaten i en økonomisk globaliseret verden. I en ren markedsøkonomi bestemmes produktion og forbrug af varer og tjenesteydelser af udbud og efterspørgsel. I en blandingsøkonomi som den danske er der både reguleringer og begrænsninger i markedet, og der er en opdeling mellem offentlig og privat produktion og forbrug. Der er en stadig debat om, hvor grænsen mellem offentlig og privat produktion går, og denne debat er både økonomisk og politisk. For at kunne forstå og tage stilling i denne debat kan eleverne arbejde med nogle af de grundlæggende træk ved markedsmekanismen og begreberne udbud og efterspørgsel. Hvad bestemmer en virksomheds valg om at udbyde en vare til en bestemt pris, og hvad bestemmer forbrugernes efterspørgsel efter en bestemt vare? Ifølge liberal (neoklassisk) økonomisk teori sørger markedet for, at udbud og efterspørgsel balancerer ved en ligevægtspris. Denne pris tager dog ikke højde for de omkostninger, der ikke påligger producenten, som fx forurening eller overdreven udnyttelse af ressourcer, de såkaldte eksternaliteter. Der er også andre typer af markedsfejl, som det ofte debatteres, hvordan man bedst regulerer, og om der skal reguleres. Det kan fx være salg af sundhedsskadelige produkter. De fleste er fx enige om, at det er fornuftigt, at børn ikke kan købe alkohol og cigaretter, men skal markedet reguleres også i forhold til de voksne?

Argumenter for offentlig produktion er bl.a., at der er goder, som bør være fælles for alle, fx sundhed, og som ikke bør være afhængig af, om man har råd til at betale for sundhedsydelser. Her spiller både politiske og økonomiske argumenter ind, hvorfor et sådant emne kan gå på tværs og give eleverne indsigt i både økonomiske og politiske sider af debatten.

Økonomisk vækst og bæredygtighed

Økonomisk vækst og konjunkturudvikling er centrale begreber i den offentlige debat om økonomi. Økonomisk vækst ses ofte som en modsætning til miljømæssig bæredygtig udvikling samtidig med, at mange opfatter vækst som et mål i den økonomiske udvikling.

Innovation handler bl.a. om, hvordan nye teknologier og produktionsmåder ændrer vilkårene for økonomien, fx når nye teknologier gør, at medarbejdere kan producere mere effektivt, og teknologien dermed direkte bidrager til den økonomiske vækst. I mange tilfælde kan innovation og teknologisk udvikling bidrage til en miljømæssig bæredygtig udvikling, når nye miljøteknologier udvikles. Det kan derfor ligeledes være relevant i undervisningen at arbejde med sammenhænge mellem innovation og økonomisk vækst og herunder fx konkrete betingelser for innovation.

4.3 Kompetenceområdet sociale og kulturelle forhold

Kompetencemålet er, at eleven kan tage stilling til og handle i forhold til sociale og kulturelle sammenhænge og problemstillinger.

Det betyder, at eleven kan forholde sig til sin egen sociale og kulturelle baggrund, og hvordan man kan bruge samfundsfaglige begreber til at se, hvordan individers og gruppers identitet er påvirket af de givne sociale og kulturelle omgivelser, og hvordan man kan være med til at påvirke de sociale og kulturelle omgivelser gennem sin deltagelse.

Sociale og kulturelle forskelle og ligheder defineres og diskuteres på mange forskellige måder både fagligt og politisk. Derfor er det vigtigt at arbejde med forskellige faglige begreber for dette, således at eleverne kan gennemskue den samfundsmæssige debat og selv danne deres holdninger.

Kompetenceområdet er opdelt i tre færdigheds- og vidensområder:

- Socialisering
- Kultur
- Social differentiering.

Socialisering

Socialiseringen betegner den proces, hvor mennesker gennem interaktion med det omgivende samfund tilegner sig den kulturelle viden og de færdigheder, der gør det muligt at begå sig i samfundet. Der findes forskellige teorier om socialiseringsprocessen, men grundlæggende handler socialisering om, at mennesker bl.a. gennem deres opvækst påvirkes af de sociale relationer, de indgår i, og at de gennem denne påvirkning lærer, hvad der skal til for at indgå i samfundet. Hvor stor en del af socialiseringen, der består af en tilpasning til foreliggende normer, og i hvor høj grad individet former sin egen identitet, er omstridt og er dermed også noget, det kan være relevant at diskutere i undervisningen.

Når forskellige sociale grupper og fællesskaber fremhæves i det vejledende færdighedsmål, er det fordi sociale grupper, som fx familien og kammeratskabsgrupper, er centrale i socialiseringen, og de sociale rammer, som individet vokser op i, giver forskellige betingelser for socialiseringen. Dette er noget, som eleverne i sagens natur selv har erfaret, og de sociologiske begreber kan være med til at give en bevidsthed om, hvordan ens egen socialisering har været, og hvordan socialisering kan tage sig ud for andre. På den måde kan eleverne både udvikle en forståelse af deres egen identitet og af andre gruppers levevilkår. Identitetsbegrebet er koblet til socialiseringsbegrebet, fordi man ikke kan tale om socialisering uden at tale om identitet, og arbejdet med socialisering er således en relevant indgang til også at arbejde med identitetsbegrebet.

Kultur

Kulturbegrebet og kulturpolitik har, særligt i lyset af indvandringen, længe været et omstridt område både i sociologien og politisk. For at kunne forholde sig til og deltage i denne debat kan eleverne fx arbejde med forskellige måder at beskrive og analysere kultur på. Eleverne kan her fx arbejde med forskellige kultursyn, hvor der fx kan skelnes mellem henholdsvis et statisk kulturbegreb, der betragter kulturer som adskilte enheder med nogle stabile træk, der kan forklare medlemmernes handlinger, og et dynamisk kulturbegreb, der i højere grad betragter kulturer som dynamiske størrelser, der hele tiden er under udvikling og skabes og forandres i mødet med andre mennesker. I undervisningen om kultur kan man ligeledes diskutere, hvorvidt Danmark kan karakteriseres som et multikulturelt samfund, og hvilke politiske og sociologiske spørgsmål dette kan medføre.

Samtidig kan undervisningen tilrettelægges på en måde, der kan styrke elevernes forståelse af at leve i et samfund, hvor forskellige livsformer, kulturer og sociale grupper lever, og hvordan det til tider kan give anledning til kulturel udvikling, samspil og konflikter.

Social differentiering

Social differentiering betegner det forhold, at der i et samfund udvikles forskellige typer af sociale forskelle og specialiserede roller og funktioner i grupper og organisationer. Der findes forskellige teorier om social differentiering. Nogle teorier har fokus på arbejdsdelingen i samfundet, nogle på indkomstforskelle, andre på forskelle i social status eller på forskelle i hverdagskulturer og livsstile. Disse teorier kan inddrages, når det er relevant i forbindelse med de temaer, der arbejdes med. Danmarks Statistiks opdeling af befolkningen efter socioøkonomisk status kan fx inddrages, så eleverne kan anvende de statistikker, den bygger på. Teorien om livsstilssegmenter kan inddrages for at læse undersøgelser af sammenhæng mellem livsstil og politiske opfattelser, og teorier om sociale klasser kan fx inddrages for at belyse problemstillinger vedrørende udviklingen på arbejdsmarkedet.

Begreber som fattigdom, ulighed og sociale klasser er omstridte både i en politisk og faglig sammenhæng, og der kan derfor arbejdes med forskellige faglige og politiske tilgange til spørgsmål om social og kulturel stratifikation. Det kan fx gælde det grundlæggende spørgsmål, om forskellige sociale og kulturelle grupper står i et konfliktforhold til hinanden, eller om de fælles interesser overskygger de modsatrettede interesser. Det er en grundlæggende sociologisk og politisk diskussion om et harmoni- eller konfliktsyn på samfundet, som eleverne vil kunne genkende og fx arbejde med at relatere til aktuelle politiske debatter.

Der kan ligeledes arbejdes med forskellige opfattelser af integrationsbegrebet samt beslægtede begreber som assimilation og pluralistisk integration.

4.4 **Kompetenceområdet samfundsfaglige metoder**

Kompetencemålet er, at eleven kan anvende samfundsfaglige metoder.

Metoderne i faget går på tværs af fagets områder og skal som sådan ikke gøres til genstand for selvstændige undervisningsforløb, men kan derimod inddrages i de øvrige tre områder, hvor det vurderes relevant. Metoderne understreger det undersøgende aspekt af faget, ligesom udviklingen af et fagsprog kan spille en central rolle for dette.

Kompetenceområdet er opdelt i fem færdigheds- og vidensområder:

- Undersøgelsesmetoder
- Formidling
- Sprog og skriftsprog
- Informationssøgning
- Statistik.

Undersøgelsesmetoder

Samfundsfaglige undersøgelser handler om at kunne formulere et problem, der skal undersøges, og at vælge og bruge de relevante metoder i undersøgelsen af problemstillingen. Det kan have stor effekt for eleverne at arbejde med enkle empiriske undersøgelser, som de selv foretager, fx ved at lave spørgeskemaundersøgelser og interview.

Formidling

Det er relevant at arbejde både med læsning og formidling i en faglig sammenhæng og herunder fx at arbejde med faglig læsning og it- og kulturteknikker som kommunikation og formidling.

Sprog og skriftsprog

Faglig læsning kan forstås bredt, og det kan i denne sammenhæng være relevant at arbejde med forståelse af både faglige og førfaglige ord og begreber, herunder relevante forståelsesstrategier. Ligeledes kan der inden for dette område arbejdes med udviklingen af konkrete skriftlige samfundsfaglige produkter.

Informationssøgning

Informationssøgning omfatter alle typer af digitale og analoge medier og er relevant for fagets mål og kildekritiske tilgang.

Forskellige former for innovative arbejdsprocesser kan bruges i arbejdet med samfundsmæssige problemer. Det kan være mindre områder, som fx hvordan kommunen kan inddrage unge i beslutninger, hvor eleverne kan arbejde med at søge information om og udarbejde løsninger på autentiske problemer.

Statistik

I statistik kan der fx arbejdes med foreliggende data i relevante undersøgelser. Det er ikke de statistiske metoder i sig selv, der er i fokus, men snarere, hvordan tallene bruges i samfundsbeskrivelser og debatter om samfundsmæssige problemstillinger.

5 Almene temaer

5.1 Den åbne skole

I samfundsfaget kan der arbejdes med at fortolke og forholde sig til det omgivende samfund, og derfor er det interessant at inddrage det omgivende samfund i undervisningen gennem ekskursioner og feltundersøgelser. Samtidig leverer samfundsfagets metoder værktøjer i form af fx undersøgelsesmetoder, der kan være med til at kvalificere den inddragelse af det omgivende samfund, som foregår i faget og i samarbejde med andre fag.

Feltundersøgelser dækker bredt alle de former for undersøgelser, der laves med samfundsfaglige metoder. Det kan være observationer af kunders adfærd i butikker, af ungdomskulturer i gadebilledet i forskellige kvarterer osv. Interview- og spørgeskemaundersøgelser kan foretages fx som vox-pop i gågaden eller som exit-polls, når der er valg. Der er mange muligheder for at tilnærme sig de arbejdsmetoder, som professionelle medier og analyseinstitutter anvender.

Besøg på virksomheder og i samfundsinstitutioner er en måde at arbejde med det omgivende samfund på. En anden mulighed er forskellige former for feltarbejde. Virksomhedsbesøg kan være relevante både for at få kendskab til arbejdsmarked og erhvervsstruktur samt betydningen af innovation og bæredygtighed for virksomheder. Ligeledes kan besøg hos og interview med interesseorganisationer og personer fra fx lokale partiafdelinger give viden om, hvordan det politiske system fungerer i lokalområdet, og om hvilke politiske konflikter der har betydning lokalt.

Besøg i offentlige institutioner, fx rådhus, politi, arresthus, sygehus, plejehjem m.fl., kan give indsigt i, hvordan velfærdssamfundet fungerer i praksis, og besøg hos politi, retssal og arresthus er egnede til at give forståelse for betydningen af retsstaten.

Fælles for alle former for ekskursioner og feltundersøgelser er, at forarbejde og efterbearbejdning er essentielt for det faglige udbytte.

Eleverne kan forud for et besøg fx arbejde med undersøgelsesspørgsmål, og hvilke metoder de vil bruge til at indsamle viden under besøget. I efterbehandlingen af besøget kan man reflektere både over brugen af samfundsfaglige metoder til vidensindsamling, og over hvordan eleverne kan bruge den viden, de har opnået, i en faglig sammenhæng. Elevblogs eller andre digitale produktioner kan ligeledes være en god måde at formidle på, da man kan kombinere tekst og statistiske fremstillinger med billeder, video og lydoptagelser fra de lokaliteter, man har besøgt, og hvis eleverne har besøgt forskellige steder, er det en nem måde at dele deres erfaringer på.

6 Tværgående emner og problemstillinger

6.1 Projektarbejde og problemorientering

Samfundsfaget er i sin kerne problemorienteret, hvilket ses ved, at der i kompetencemålene er angivet, at der arbejdes frem mod, at eleverne kan tage stilling og handle i forhold til problemstillinger. Hvad der opfattes som en problemstilling i samfundet, ændrer sig over tid, men i samfundsfaget indgår bl.a. kontroversielle problemstillinger, der er til diskussion, fordi de er omgærdet af en videnskabelig/faglig uenighed eller en politisk/moralsk uenighed. I nogle tilfælde er der enighed om de mål, der ønskes opnået, fx fred, et rent miljø, sundhed eller fuld beskæftigelse, men samtidig diskussion eller uenighed om at definere, hvad der er "godt", eller hvilke midler der skal bruges for at opnå et givent mål.

At arbejde med problemstillinger betyder, at man hele tiden er bevidst om, at der er forskellige positioner og synspunkter på en sag, og at man må undersøge disse for at forstå dem og kunne finde sit eget ståsted.

Problemorientering er også en arbejdsmetode, hvor man arbejder undersøgende med at blive klogere på spørgsmål, som pirrer ens nysgerrighed, eller som man opfatter som problematiske, fx fordi man ikke forstår deres baggrund.

Det obligatoriske projektarbejde i 9. klasse kan med fordel forberedes gennem projektorienterede forløb, også i samfundsfag. Forløbene kan enten være tværfaglige eller foregå i samfundsfag alene, og de kan være af kortere eller længere varighed.

Problemformuleringen er central i projektorienteret arbejde af denne type. For mange elever er det svært at lave en god problemformulering. Der kan derfor fx arbejdes specifikt med problemformuleringer, så eleverne kan udvikle den færdighed, der er beskrevet i det metodeorienterede færdigheds- og vidensmål: "Eleven kan identificere, formulere og gennemføre enkle undersøgelser af samfundsmæssige problemstillinger." Heri ligger også, at de problemstillinger, der indgår i en problemformulering i samfundsfag, er samfundsmæssige problemstillinger. Det er altså ikke blot et erkendelsesmæssigt problem for eleverne, men noget, der kalder på en samfundsmæssig løsning.

Projektarbejdet kan fx organiseres i følgende fire faser:

Fase 1: Nysgerrighed og undren

Fase 2: Problemformulering, afgrænsning af opgaven, indsamling af informationer

Fase 3: Arbejdsforløb og produktion

Fase 4: Præsentation og evaluering.

For nogle projektforløb vil der i lighed med projektopgaven være valgt et fælles tema i klassen. Dette kan fx ske i den første fase, hvor der er fokus på elevernes nysgerrighed og undren. I samfundsfag er det tanken, at eleverne udtrykker undren i forhold til samfundsfag, hvor de har en vis viden, men undrer sig over sammenhænge. Det kan også være nyttigt, at læreren præsenterer klassen for et indhold, der lægger op til, at klassen stiller spørgsmål, der kræver dybere undersøgelser.

I fase to er problemformuleringerne vigtige, selvom disse løbende kan ændres. Eleverne stiller individuelt eller i grupper de spørgsmål, som de ønsker at besvare, og indsamler de materialer, der er nødvendige for at kunne besvare det.

Arbejdsfasen, fase tre, hænger tæt sammen med fase to, men det er her, problemstillingen bearbejdes og udvikles. Lærerens rolle vil her i høj grad være at holde eleverne på sporet, så de ikke ender med at have arbejdet sig ud i en krog, som ikke er relevant, og at fastholde deres motivation for opgaven. Her er det relevant at tilpasse indsatsen efter, at nogle elever arbejder fint med løse rammer, mens andre har behov for en mere tydelig rammesætning. Det er lærerens opgave at sikre, at også de elever, der har behov for struktur, får mulighed for at få udbytte af projektarbejdet. Arbejdet med problemformuleringen i fase to er centralt for denne fase, idet en præcis problemformulering er et godt udgangspunkt for arbejdet i fase tre, mens en tilsvarende upræcis problemformulering vil stille eleverne ringere.

I præsentationsfasen lægges der op til, at eleverne deler resultatet af deres undersøgelser med resten af klassen. Det kan fx være i form af forskellige typer af præsentationer tilpasset den problemstilling, de har arbejdet med. For at give eleverne de bedste muligheder for at arbejde videre i retning af målene for faget er det vigtigt, at læreren giver en tydelig respons og i forvejen har gjort det klart, hvilke kriterier der ligger til grund for vurderingen af en god præstation. Det er også vigtigt, at der samles op på hele klassen i forhold til at vurdere, hvad man samlet set er blevet klogere på – altså ikke bare, hvad den enkelte gruppe har lært om deres eget delspørgsmål, men også hvad man har lært af hinanden. Her er det oplagt at arbejde med elevernes responsgivning i en samfundsfaglig kontekst med fx opklarende og uddybende spørgsmål fra tilhørerne til den/de fremlæggende.

I evalueringen af projektarbejdet indgår således både en vurdering af, hvor godt det er lykkedes at kommunikere til resten af klassen, den faglige viden som eleverne har tilegnet sig om en problemstilling samt deres metodemæssige færdigheder i forhold til at kunne foretage en samfundsfaglig undersøgelse.

6.2 Kilder og kildekritik

I samfundsfag arbejdes der med mange forskellige typer af kilder til viden, og de former for kildekritik, eleverne skal opøve, er både generelle for flere fag og specifikke for samfundsfag. I andre fag, bl.a. dansk, arbejdes med informationssøgning, hvor eleverne lærer at søge kilder og vurdere, hvorfor nogle kilder er mere troværdige end andre, men også hvordan aktører kan bruge information og misinformation til at påvirke politiske holdninger og beslutninger. I samfundsfag arbejdes der videre på at skærpe elevernes kritiske omgang med alle typer af kilder, når de selv søger information eller bliver præsenteret for informationer.

Særligt for omgang med kilder i samfundsfag er de kilder til faglig viden, som eleverne præsenteres for og selv opsøger, og de faglige metoder, de kan bruge til at aflæse kilder med. Deres viden om politik kan bruges til at forstå, hvordan forskellige aktører ytrer sig med en bestemt hensigt, gennem bestemte medier, om emner der har politisk interesse. Deres viden om økonomi kan bruges både til at udvælge kilder til at forstå samfundskononomiske forhold ud fra og til at vurdere dem. Hvis man fx søger på internettet efter information om udviklingen i ulighed i samfundet, er der forskel på, hvordan en liberal tænketank, en socialdemokratisk tænketank og Danmarks Statistik præsenterer data. På samme måde, hvis man søger information om kulturelle forhold, er der forskel på, hvordan forskellige aktører præsenterer det. Jo bedre forståelse man har for de faglige begreber, jo bedre baggrund har man for at sortere og forstå den information, man præsenteres for.

At blive konfronteret med decideret misinformation og desinformation, hvor aktører målrettet forsøger at sprede usande påstande, er blevet et mere påtrængende problem med fremkomsten af de forskellige sociale medier, hvor teknologier kan misbruges til manipulation. Dette stiller nye krav til elevernes forståelse af teknologier og til deres kritiske sans.

6.3 Kritisk tænkning

Kritisk tænkning er en forudsætning for at deltage i demokratiet, og derfor er det også en del af samfundsfagets formål. Kritisk tænkning betyder, at man er i stand til at forholde sig analytisk og tage reflekteret stilling til forskellige typer af problemstillinger, også når der bliver stillet spørgsmålstejn ved det, man selv umiddelbart tror, er rigtigt og sandt. Det betyder også, at man er i stand til at stille spørgsmålstejn ved det, der betragtes som givne sandheder, og at man er i stand til at se en sag fra flere sider og vægte forskellige argumenter. Endelig medfører kritisk tænkning, at eleven kan bruge en faglig analyse til at underbygge sin kritik. Perspektivskifte, som en færdighed i at kunne se andre menneskers perspektiv på samfundsmæssige og værdimæssige forhold, er ligeledes et væsentligt element i faget.

I samfundsfag kan kritisk tænkning også betyde, at man kan forestille sig og diskutere, hvordan samfundet kunne indrettes anderledes. Utopisk tænkning har en lang tradition i samfundsfilosofien, og eleverne kan blive inspireret af tidligere utopier til at udvikle deres egen utopi som drømmen om det samfund, de ønsker i fremtiden.

7 Tværgående temaer

7.1 Sproglig udvikling

Sproglig udvikling kan indgå i arbejdet med alle forløb i samfundsfag. Undervisningen kan fx tilrettelægges, så eleven introduceres mundtligt og skriftligt til fagets ord og begreber, sproglige registre og tekster. Ligeledes kan der i undervisningen arbejdes med elevernes sproglige udvikling i form af faglig læsning og skrivning.

Sproglig udvikling har fokus på fire dimensioner af det talte og det skrevne sprog: at samtale, lytte, læse og skrive. Udvikling af alle fire sprogfærdigheder er en forudsætning for elevernes faglige udvikling i samfundsfag. Læreren kan derfor i tilrettelæggelsen af undervisningen indtænke, hvordan eleverne kan være sprogligt aktive både mundtligt og skriftligt.

Når eleverne i samfundsfag fx skal diskutere demokratiopfattelser eller redegøre for andre sammenhænge i det økonomiske kredsløb og udtrykke sig sprogligt nuanceret om samfundsfaglige problemstillinger, så foregår det i et sprog, eleverne behersker. Det er her lærerens opgave at stilladsere eleverne i at udvikle deres sproglige repertoire fra hverdags-sprog til et samfundsfagligt fagsprog. Dette indebærer, at eleverne både kan læse og forstå fagets tekster og kan udtrykke sig i et relevant og præcist fagsprog. Et relevant og præcist fagsprog støtter eleverne i at tænke, forholde sig til og forstå den verden, de lever i, og giver dem mulighed for at diskutere med andre om samfundet og samfundets organisering.

Samfundsfag repræsenterer en ny fagterminologi, som består dels af nye fagudtryk, fx *retsstat*, *markedskræfter*, *social differentiering*, og dels af særlige faglige betydninger af kendte ord, *kultur*, *vækst*, *kilder*, og *undersøgelser*. Karakteristisk for fagterminologien i samfundsfag er den udbredte grad af abstrakt sprog, der stiller betydelige krav til elevernes sprogbeherskelse. Det er derfor nødvendigt, at læreren har fokus på det nye ordforråd, og at læreren anvender det systematisk og meningsfuldt i den faglige kontekst.

Ud over fagterminologien har samfundsfag også en række teksttyper, der er nye for eleverne, fx *politiske partiers hjemmesider*, *lovstof*, *faglige artikler* og *undersøgelser*. Læreren kan her støtte elevernes i at læse forskellige slags tekster ved fx at pege på teksternes formål og struktur, så eleverne bliver fortrolige med at læse og orientere sig i forskellige teksttyper.

I alle fag stilles eleverne over for sproglige opgaver som at skulle *gengive*, *redegøre*, *drøfte*, *vurdere* og *argumentere*. Det kan være uklart for eleverne, hvad læreren sprogligt forventer af dem. I samfundsfag er det derfor oplagt at tydeliggøre, hvilke sproglige udtryk der forventes, at eleverne bruger, fx i en redegørelse, en analyse, et debatindlæg (argumenter i form af *fordi*, *derfor*) eller en problemstilling. Det kan fx være en god idé at vise eleverne eksempler på sproglige udtryk, anvendelse af fagbegreber eller struktur fx i en modeltekst som støtte til elevernes beherskelse af forskellige sproglige opgaver.

Inden et undervisningsforløb påbegyndes, kan det være en god idé, at læreren i samfundsfag gør sig overvejelser over, hvor eleverne har sproglige udfordringer, og hvor eleverne skal udvikle sig sprogligt. Her kan nedenstående skema inspirere.

Samfundsfag	Eksempel	Forklaring	Hvad kan jeg gøre?
Fagudtryk	Retsstat, markeds kræfter, økonomisk kredsløb, politiske ideologier, arbejdsmarkedsmodel, parlamentarisme, konjunkturudvikling.	Ord, der er knyttet til et fag, og som ikke optræder i hverdags sproget. NB! Fagord skal høres, tales, skrives, læses mange gange.	Fokus på ordene inden læsning, fx ved at koble konkrete billeder, oplevelser, undersøgelser til ordene. Synliggør ordene i klasserummet. Arbejd fokuseret/eksplicit med ordene i før-, under- og efteraktiviteter.
Førfaglige ord	Globalisering, kultur, vækst, kilder, forbruger, socialt, medier, mærkesager, medier, fællesskaber.	Ord, som for nogle elever kan være almindelige ord, men som for andre elever er ukendte. Ofte også ord, der ændrer eller får en specifik betydning i et konkret fag.	Forklar og præciser ordene og brug dem i en faglig sammenhæng. For elever, hvor ordene er ukendte, brug samme strategier som ved fagudtryk.
Nominalisering	Socialisering, globalisering, fortolkning, demokratisering, identitetsdannelse, differentiering.	Nominaliseringer gør sproget mere abstrakt. Brugt i fagsprog for at "pakke" sproget. Udsagnsordet jeg/han fortolker er ændret til et navneord, en fortolkning. Det er nu usynligt, hvem det er, der fortolker hvad .	Øvelser i at "pakke ordene ud" for at lette forståelsen: Del ordene op/skriv om/"pak ud" og gør ordene aktive: <ul style="list-style-type: none"> • Medierne fortolker valget • Skolen socialiserer børnene • Læreren differentierer undervisningen.
Sammensatte ord	Beslutningsprocesser, demokratiopfattelse, markedsøkonomi, partiprogram.	Sammensatte ord anvendes ofte for at præcisere et begreb: marked og økonomi bliver til markedsøkonomi . Disse ord kan være vanskelige, da eleverne skal koble to ords betydning sammen til et nyt ord/ny betydning.	Øvelser i at dele ordene op og pege på ordet, der præciseres: <ul style="list-style-type: none"> • Opfattelser af demokrati • Forståelse af økonomi • Begreber om markeder.
Passiv form af verber	Fortolkes, overbevises, debatteres, radikaliseres.	Udsagnsord, der ender på -s. Bruges ofte i fagsprog/videnskabelige udsagn, der er "objektive" og ikke knytter sig til en bestemt person. Disse ord kan være vanskelige, fordi det ikke er tydeligt, hvem der gør eller mener noget.	Øvelser med omskrivninger, hvor der skrives en person eller aktør ind, der gør noget: <ul style="list-style-type: none"> • Partiet fortolker situationen • Du overbeviser mig ikke • Politikerne debatterer forslaget.
Skolebegreber	Redegøre for, skrive logbog, drøfte, forholde sig til.	Det kan være uklart for eleverne, hvad læreren sprogligt forventer af dem. Lærere anvender ofte begreberne forskelligt.	Vis eleverne sproglige eksempler på, hvad de skal præstere, fx ved en modeltekst, som eleverne kan støtte sig til i begyndelsen. Lærere i faget/på tværs af fagene kan tale sammen og evt. afklare forskellige begrebsbrug.
Teksttyper	Eleverne skal med sproget: <ul style="list-style-type: none"> • Genfortælle • Forklare • Beskrive • Redegøre • Argumentere. 	Faglige tekster i faget kan indgå i de fem teksttyper, som er beskrevet under det tværgående tema sproglig udvikling på EMU.dk: <ul style="list-style-type: none"> • Berettende tekster • Instruerende tekster • Beskrivende tekster • Forklarende tekster • Argumenterende tekster. 	Læreren kan her tydeliggøre for eleverne, hvad fagets forskellige teksters formål er, og hvad eleverne kan forvente sig af de forskellige teksttyper. Vis eleverne, hvordan en tekst har en struktur , som de kan læse og skrive i. Der er mange træk, der går på tværs af fag. Derfor kan mange læse- og skrivestrategier bruges på tværs af fag.

7.2 It og medier

It og medier indgår naturligt i hverdagen. Man kan i den forbindelse tale om en medialisering og digitalisering af samfundet og skolen og dermed også af samfundsfaget. Det er tendenser, der påvirker samfundsfag på flere måder, idet det både påvirker fagets genstandsområde og den måde, der arbejdes i faget på, samt elevernes forudsætninger i faget.

Inden for kompetenceområdet politik arbejdes der i færdigheds- og vidensområdet medier og politik specifikt med medialiseringen af politik. It og medier er ikke et selvstændigt afgrænset område, men it og medier integreres naturligt i en udvikling i skolen, hvor bl.a. eleverne medbringer forskelligartede mediekompetencer, der kommer i spil, og hvor nye læringsressourcer kan udvikles og anvendes. Det kan fx ses i kompetenceområdet samfundsfaglige metoder, hvor eleverne bl.a. skal have viden om informationssøgning i digitale medier og viden om digitale medier til formidling.

I arbejdet med elevernes læringsprocesser og digitale kompetencer kan der fokuseres på de fire elevpositioner: eleven som kritisk undersøger, eleven som analyserende modtager, eleven som målrettet og kreativ producent og eleven som ansvarlig deltager. Positionerne er analytisk adskilte, men i praksis ofte sammenvævet, afhængigt af det konkrete undervisningsforløb.

Eleven som kritisk undersøger

Som kritiske undersøgere må eleverne i samfundsfag tilegne sig kompetencer i kritisk informationssøgning. Det kan fx dreje sig om at kunne søge informationer/kilder ud fra valgte søgestrategier; at sortere væsentligt fra uvæsentligt og at være kildekritisk i sin brug af fundne kilder. Dette styrker elevernes kompetencer til at kunne finde relevante kilder til konkrete problemstillinger og til at forholde sig kildekritisk til, hvordan de kan anvendes.

Eleven som analyserende modtager

For at udvikle elevpositionen analyserende modtager kan eleverne arbejde med at analysere de mange typer af digitale produkter og udtryksformer, som faget indeholder. Det rækker bl.a. over kompetencer til at vurdere lødighed af fundne digitale produkter, at analysere modtager-/afsenderforhold og at forstå de multimodale udtryk, som eleverne kan møde i undervisningen. Konkret kunne det fx være en analyse af de sociale mediers betydning for unges politiske deltagelse.

Eleven som målrettet og kreativ producent

Elevpositionen målrettet og kreativ producent indebærer, at eleverne opøver kompetencer i at producere digitale produkter, der understøtter deres formidling og kommunikation i faget. Eleverne kan her fx arbejde med at bruge forskellige digitale værktøjer og samtidig forholde sig bevidst til sine valg og fravalg undervejs i produktionen samt inddrage overvejelser om målgruppen for den digitale formidling. En opgave kunne fx være at bede en 9. klasse om at formidle deres obligatoriske projektopgave for 7. klasserne på deres skole: Hvilke digitale værktøjer vil eleverne vælge til at understøtte deres fremlæggelse, og hvilke overvejelser gør eleverne sig i forhold til målgruppen?

Eleven som ansvarlig deltager

I samfundsfag vil eleverne også kunne opleve positionen som ansvarlig deltager både i skolen i fx et online samarbejde med deres klassekammerater i undervisningen eller i mødet med det omgivende samfund i deres brug af forskellige digitale fora og sociale medier i forbindelse med undervisningen. Det nødvendiggør både kommunikations-, samarbejds- og vidensdelingskompetencer samt etiske overvejelser i forlængelse af elevernes digitale adfærd. Eleverne kan fx i forbindelse med en læsning af en debattråd i et digitalt forum/socialt medie diskutere, hvor grænsen går for, hvad man kan ytre sig om og hvordan.

7.3 Innovation og entreprenørskab

Samfundsfag kan rumme innovative og entreprenørielle processer inden for flere områder. Både konkret i det økonomiske kompetenceområde, hvor der er fokus på sammenhængen mellem innovation, bæredygtighed og økonomisk vækst, og overordnet ved, at de innovative og entreprenørielle processer går på tværs af de fire kompetenceområder i kraft af bl.a. fagets genstandsområde, fagets arbejdsmetoder og fagets formål om en udvikling af forudsætninger for aktiv demokratisk deltagelse, kritisk tænkning og elevens værdigrundlag.

De innovative og entreprenørielle processer kan ses i fire dimensioner, der gensidigt understøtter hinanden: omverdensforståelse, kreativitet, personlig stillingtagen og evne til handling, og de kan indgå i forskellige sammenhænge i den samfundsfaglige undervisning.

Omverdensforståelsen er central for samfundsfag, da den er grundlæggende for arbejdet med fagets teorier, begreber og sammenhængsforståelser, og den indebærer et fokus på politiske, økonomiske og kulturelle og sociale forhold.

Det kreative islæt i samfundsfag kan ses ved muligheden for at stille kreative spørgsmål og finde kreative løsningsforslag til samfundsmæssige problemstillinger og i det hele taget arbejde med at stille spørgsmålstejn ved givne sandheder. Man kan fx arbejde med kontrafaktiske spørgsmål eller operere med dilemmas spørgsmål, der kan udfordre elevernes opfattelse af konkrete samfundsmæssige sammenhænge.

Elevens personlige indstilling er en væsentlig del af samfundsfaget. Ikke alene overordnet givet ved formålets fokus på at skabe forudsætninger for aktiv demokratisk deltagelse og kvalificeret og engageret deltagelse i samfundet, men også konkret i undervisningen, hvor elevernes deltagelse og personlige stillingtagen er væsentlig for undervisningen. Det gælder alt fra gruppearbejde, klasses Diskussioner til fremlæggelser. Den personlige indstilling kan forstås som, at eleverne i undervisningen opfordres til og støttes i at tro på sig selv og støttes i at acceptere muligheden for at fejle. Ligeledes kan der i undervisningen indlægges plads til at kunne reflektere over netop at tro på sig selv og til tider at fejle. Endelig spiller den etiske dimension en rolle i den personlige indstilling, og den kan i samfundsfag fx bringes i spil gennem diskussioner om det etiske aspekt ved anonyme debatindlæg på sociale fora eller i diskussioner om etik og moral i forbindelse med begrebet "den politiske forbruger".

I forhold til handlingens dimension vil samfundsfaget byde på samarbejdsprocesser, hvor en begyndende netværksbevidsthed kan etableres, og hvor både mundtlige og skriftlige kommunikations- og formidlingsstrategier kan bringes i spil. Det kan være alt fra fremlæggelser på baggrund af lærerstillede problemstillinger til selvstændige projektopgaver og kommunikation med eksterne interessenter i forbindelse med samfundsfaglige undersøgelser. Som en del af handlingsdimensionen kan eleverne i samfundsfag fx samarbejde om at finde løsningsforslag til samfundsmæssige problemstillinger. Dette kan fx indgå som helt lokale problemstillinger, om fx en sikker skolevej, eller som større spørgsmål om, hvordan man kan få flere unge til at interessere sig for EU-politik.

Samfundsfag – Undervisningsvejledning

2019

Design: BGRAPHIC

Denne publikation kan ikke bestilles.
Der henvises til webudgaven.

Publikationen kan hentes på:

www.emu.dk

Børne- og Undervisningsministeriet
Styrelsen for Undervisning og Kvalitet
Frederiksholms Kanal 26
1220 København K

BØRNE- OG
UNDERVISNINGSMINISTERIET

